

KATEŘINA KRÍŽOVÁ

## HET NEDERLANDSE WOORD *EVEN* EN ZIJN TSJECHISCHE EQUIVALENTEN IN HET PARALLELE CORPUS INTERCORP

### **Abstract:**

#### **The Dutch Word *Even* and its Czech Equivalents in the Parallel Corpus InterCorp**

*This paper presents a description of the meaning of the Dutch word “even” and of its Czech equivalents excerpted from the multilingual parallel corpus InterCorp. It is based upon the analysis of more than 1.500 examples of the usage of “even” (as an adjective, adverb or a modal particle) in the Dutch literary texts, which were translated into Czech. The corpus makes it possible to conduct an analysis of the functioning of “even” in a much wider context than the dictionary equivalents. It also helps to better understand the differences and parallels in both the languages.*

### **Keywords:**

*parallel corpus, InterCorp, Czech, Dutch, equivalent, modal particles*

## 1. Inleiding

Het Nederlandse woord *even* vormt een grote uitdaging niet alleen voor studenten en docenten Nederlands in Centraal-Europa, maar ook voor vertalers van en naar het Nederlands. De reden is, dat dit woordje verschillende functies met verschillende betekenissen in de zin kan vervullen. *Even* staat bekend als één van de zgn. modale partikels, waarover in de laatste jaren veel gepubliceerd wordt (zie bijv. Vismans 1995, Van der Wouden 1999, 2002, Beheydt 2004, De Vriendt & Van de Craen 2008, Van der Wouden & Caspers 2008, 2010, Hiligsmann & Noiret 2010, Vandeweghe 2010). Maar er bestaat ook een homonieme variant van dit woord, namelijk het bijvoeglijk naamwoord *even*. Het woord *even* verschijnt vaak ook als bijwoord. In de 14<sup>e</sup> editie van het *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlandse taal* (Boon & Geeraerts 2005:922) staan maar liefst 11 betekenisomschrijvingen van het bijwoord *even*. In overeenstemming met de terminologie

van de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (Haeseryn e.a. 1997, verder: ANS) gaat het hier naast de kwantificerende bijwoorden, bijwoorden van tijd en bijwoorden van graad ook om voorbeelden van de zgn. oordeelspartikels<sup>1</sup>, namelijk schakeringspartikels<sup>2</sup>, die „betrekking hebben op de gehele zinsinhoud en deze op subtiele wijze schakeren“.

In deze bijdrage wordt er nader gekeken naar de betekenissen en equivalenten van het woord *even* in de relatie Nederlands-Tsjechisch, aan de hand van de excerpten uit het meertalige parallelle corpus InterCorp. Dit corpus maakt het mogelijk om het gebruik van *even* in een bredere context te onderzoeken en de verschillen en/of parallellen tussen beide talen beter te begrijpen.

## 2. Corpus InterCorp, werkwijze en vraagstelling

Het corpus InterCorp<sup>3</sup> is een synchroon parallel corpus van het Tsjechisch en 38 andere talen (o.a. het Nederlands), dat ontstaan is in het kader van het Tsjechische Nationale Corpus.<sup>4</sup> Het Tsjechisch is de centrale taal, de zgn. pivot, wat betekent dat elke tekst in een vreemde taal zijn Tsjechische versie heeft. De Tsjechische teksten (vertalingen of originele teksten) zijn gealigneerd op zinsniveau met één of meer vreemdtalige teksten en verrijkt met taalkundige annotaties.

Het corpus bestaat uit twee basisdelen:

1. de zgn. kern („corn”), die vooral uit literaire, handmatig gealigneerde teksten samengesteld is;

<sup>1</sup> Volgens ANS (1997:456) is de betekenis van de oordeelspartikels „moeilijk precies te beschrijven, maar ze dragen in belangrijke mate bij aan de bedoeling van de zin of een gedeelte ervan, zonder dat ze aan de feitelijke inhoud iets af- of toedoen“. Ze worden ook „als een subklasse van de bijwoorden van modaliteit beschouwd“ en worden in twee soorten verdeeld: focuspartikels en schakeringspartikels.

<sup>2</sup> Een gedetailleerde karakteristiek van de schakeringspartikels is te vinden in de artikel van De Vriendt & Van de Craen (2008) die aan deze term voorkeur geven boven de in het Nederlands traditioneel gebruikte term modale partikels. In de ANS (1997:457) wordt er aangegeven, dat de schakeringspartikels zoals *toch*, *dan*, *maar*, *nou*, *eens*, *even* altijd onbeklemtoond voorkomen en „niet zelfstandig op de eerste zinsplaats“ kunnen staan. Er moet dus een duidelijk verschil gemaakt worden tussen het woord *even* in de functie van schakeringspartikel (modaalpartikel) en in de functie van bijv. bijwoord van tijd.

<sup>3</sup> Het corpus InterCorp is gratis beschikbaar voor niet-commerciële doeleinden en het is toegankelijk voor alle geregistreerde gebruikers van het Tsjechische Nationale Corpus via [www.korpus.cz](http://www.korpus.cz). De meeste wetenschappelijke werken en scripties gebaseerd op het Tsjechische Nationale Corpus kunnen geraadpleegd worden via <http://biblio.korpus.cz/>.

<sup>4</sup> Aan het project InterCorp werken al sinds 2005 de medewerkers van het Instituut van het Tsjechische Nationale Corpus en de docenten en studenten van de Faculteit der Letteren van de Kareluniversiteit te Praag samen. Voor meer gedetailleerde informatie over het project zie <http://ucnk.ff.cuni.cz/intercorp/> of het artikel van F. Čermák & A. Rosen (2012).

2. de zgn. collectie („*collection*”), die alleen automatisch verwerkte en gealigneerde teksten bevat, namelijk de publicistische teksten uit de webpagina’s *Project Syndicate* en *Presseurop*, de juridische teksten van de EU uit het corpus *Acquis Communautaire*, de notities van de handelingen van het Europees Parlement 2007–2011 uit het corpus *Europarl* en de filmontertitels uit de databank *Open Subtitles*.

Het corpus InterCorp wordt echter niet als representatief beschouwd en de Nederlandse teksten zijn helaas nog steeds niet gelemmatiseerd – de gebruiksmogelijkheden voor het Nederlands zijn dus kleiner dan bijv. voor het Engels, het Duits of het Frans. Bovendien zijn de teksten in de collectie vaak niet goed gealigneerd en vaak is helemaal niet bekend of het om originele teksten of om vertalingen uit andere talen gaat. Om deze praktische reden heb ik me in mijn onderzoek tot de teksten van de kern van dit corpus beperkt.

Mijn onderzoek is gebaseerd op versie 7 van dit grote referentiecorpus<sup>5</sup> die ongeveer 1.390 miljoen woorden bevat, waarvan meer dan 81 miljoen Nederlandse woorden zijn – zie tabel 1.

Tabel 1: Nederlandse teksten in versie 7 van het InterCorp – aantal woorden (in duizenden)

Totaal	Core	Syndicate	Presseurop	Acquis	Europarl	Subtitles
81 125	9 370	0	2 082	24 746	15 563	29 363

De brontaal voor mijn analyse was het Nederlands; daarom heb ik met een subcorpus van Nederlandse literaire teksten en hun Tsjechische vertalingen gewerkt. Om zo veel mogelijk verschillende voorbeelden van het gebruik van het woord *even* te kunnen onderzoeken heb ik alle 25 Nederlandse boeken uit de kern in mijn subcorpus gerangschikt, hoewel enkele auteurs en enkele vertalers meer dan één keer vertegenwoordigd zijn – zie tabel 2. Er moet dus rekening gehouden worden met de eventuele invloed van het idiolect van de auteurs en/of de vertalers op de resultaten van het onderzoek.

<sup>5</sup> De nieuwste versie 8 kwam pas na mijn onderzoek beschikbaar, nl. in juni 2015. Zie [http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp:historie#verze\\_8](http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp:historie#verze_8). De versie 7 van december 2014 is nog steeds toegankelijk.

Tabel 2: Nederlandse boeken in de „kern“ van het InterCorp en hun vertalers<sup>6</sup>

Auteur	Titel	Vertaler(s)
Daisne, Johan	<i>De trein der traagheid</i>	Krijtová, Olga
Diekmann, Miep	<i>Padu is gek</i>	Krijtová, Olga
Claus, Hugo	<i>De Metsiers</i>	Krijtová, Olga
Frank, Anne	<i>Het Achterhuis</i>	Drápal, Miroslav
Grunberg, Arnon	<i>Blauwe maandagen</i>	Havlíková, Veronika
Haasse, Hella	<i>Heren van de Thee</i>	Schürová, Petra
't Hart, Maarten	<i>Het woeden ter gehele wereld</i>	Pellarová, Jana
de Hartog, Jan	<i>Het ziekenhuis</i>	Elman, Jiří
Japin, Arthur	<i>Een schitterend gebrek</i>	Krijtová, Olga
de Loo, Tessa	<i>De tweeling</i>	Pellarová, Jana
van Loon, Karel Glastra	<i>De Passievrucht</i>	Pellar, Ruben
de Moor, Margriet	<i>Eerst grijs dan wit dan blauw</i>	de Bruin-Hübllová, Magda
Mulisch, Harry	<i>De aanslag</i>	Krijtová, Olga
	<i>De grens*</i>	Nouzová, Marta; Hronová, Jitka
	<i>De procedure</i>	Havlíková, Veronika
	<i>Twee vrouwen</i>	Krijtová, Olga
Nootboom, Cees	<i>Wat gebeurde er met sergeant Massuro?</i>	Nouzová, Marta; Hronová, Jitka
	<i>Het volgende verhaal</i>	Krijtová, Olga
Palmen, Connie	<i>Rituelen</i>	Havlíková, Veronika
	<i>De vriendschap</i>	de Bruin-Hübllová, Magda
van Remoortere, Julien	<i>Een veilig, stinkend nest</i>	Krijtová, Olga
Schmidt, Annie M. G.	<i>Het luciferdoosje</i>	Krijtová, Olga
	<i>Minoes</i>	Růžková, Jitka
	<i>Roel met gevoel</i>	Krijtová, Olga
Wolkers, Jan	<i>Een roos van vlees</i>	Krijtová, Olga

De zoekopdracht voor *even* door middel van het zoekprogramma KonText heeft in het bovengenoemde subcorpus in totaal 1.531 gevallen van het gebruik van het woord *even* opgeleverd die met het oog op hun functie in de Nederlandse zin en hun Tsjechische equivalenten geanalyseerd werden. Omdat er helaas geen speciale functie daarvoor in het zoekprogramma ter beschikking was, heb ik alle voorbeelden één voor één handmatig moeten analyseren.

In het onderzoek stonden de volgende onderzoeksvragen centraal:

1. Hoe wordt het Nederlandse lexeem *even* in het Tsjechisch meestal vertaald in verband met zijn verschillende betekenissen? Komen de gevon-

<sup>6</sup> Meer dan één keer zijn vertegenwoordigd: auteurs Harry Mulisch (5x), Annie M.G. Schmidt (3x) en Cees Nootboom (2x); vertalers Olga Krijtová (11x), Veronika Havlíková (2x), Jana Pellarová (2x), Magda de Bruin-Hübllová (2x), Marta Nouzová en Jitka Hronová (2x).

den Tsjechische equivalenten met de equivalenten in het vertaalwoordenboek Nederlands-Tsjechisch (Čermák & Hrnčířová 2000) overeen?

2. Hoe vaak en in welke gevallen heeft het woord *even* in het Tsjechisch geen vertaalequivalent?

Mijn verwachting was dat minimaal de helft van alle voorbeelden met het Nederlandse woord *even* een lexicaal equivalent in de Tsjechische vertaling zou hebben en dat er geen Tsjechische lexicaal equivalenten voor het lexeem *even* in de functie van modaal partikel gevonden zouden worden.

### 3. Resultaten van het onderzoek

De onderzoeksresultaten hebben bevestigd dat een Tsjechisch lexicaal equivalent van het Nederlandse woord *even* tamelijk vaak in de Tsjechische vertalingen van de Nederlandse literaire teksten voorkomt. In mijn subcorpus was dat in 61 % van alle gevallen zo. Het ging om de volgende situaties:

1. *Even* als bijvoeglijk naamwoord – ca. 1 %

Het Tsjechische equivalent van deze variant van *even* is ook het bijvoeglijk naamwoord, namelijk *sudý*<sup>7</sup>, dat in het Tsjechisch *gedeclineerd moet worden*. *Het gebruik van het bijvoeglijk naamwoord even* in de Nederlandse tekst en van zijn lexicaal equivalent in het Tsjechisch illustreert het volgende voorbeeld (1) uit het parallelle corpus InterCorp.

- (1) Doc#84,Palmen-Pratelstvi

Als ik haar erop wees dat er ook *even* getallen zijn die bestaan uit een even en een oneven cijfer, dan zei ze dat ze met paartjes geen moeite had, omdat die elkaar zacht maakten.

Když jsem poukázala na to, že jsou taky *sudá* čísla, která se skládají ze *sudé* a liché číslíce, řekla, že dvojičky jí nevadí, protože ty se vzájemně změkčují.

Voor de Nederlandse verbinding (*iemand*) *om het even zijn*, bijv. „het is mij om het even“ zijn de volgende Tsjechische pendanten gevonden: „je mi to jedno“, „na tom nezáleží“. In plaats van het tweede genoemde equivalent wordt in het *Nederlands-Tsjechisch woordenboek* (Čermák & Hrnčířová 2000:376) zijn synonieme variant „na tom nesejde“ genoemd<sup>8</sup>. Zie het onderstaande voorbeeld (2) ter illustratie:

<sup>7</sup> Het bijvoeglijk naamwoord *sudý* krijgt in het Tsjechisch verschillende uitgangen – afhankelijk van de naamval, het geslacht en de numerus van het zelfstandig naamwoord dat achter het bijvoeglijk naamwoord volgt.

<sup>8</sup> De synonieme uitdrukking „na tom nesejde“ is in het gebruikte subcorpus niet gevonden.

(2) doc#65,Loo-Dvojcata

Ze voelde geen enkele aandrang, de stompzinnige ordentelijkheid liet haar koud, alles liet haar koud, *het was haar om het even*.

Náhle už necítila žádné nutkání, ten zatracený pořádek ji nechával chladnou, všechno ji nechávalo chladnou, *bylo jí to jedno*.

2. Het bijwoord *even* in de vergelijkingen, d.w.z. bij het gebruik van de stellende trap – ca. 12,5 %

Hier wordt hetzelfde model in beide vergeleken talen gevolgd, namelijk de constructie *even* [+ADJ<sup>9</sup> + als] in het Nederlands, in het Tsjechisch *stejně* [+ADJ + jako] met de synonieme varianten van het Tsjechische bijwoord *stejně*: *právě tak*, *zrovna tak*, *přesně tak* („juist zo, net zo, precies zo“) – verg. de voorbeelden (3) en (4). Deze synonieme Tsjechische equivalenten worden in het *Nederlands-Tsjechisch woordenboek* (Čermák & Hrnčířová 2000:376) niet genoemd.

(3) doc#76,mulisch-procedura

Zij was lang en slank, met het profiel van een griekse amazone, zeker dertig jaar jonger dan hij – ongeveer *even oud als* mama dus.

Byla vysoká a štíhlá, s profilem řecké amazonky, určitě o třicet let mladší než on – tedy přibližně *stejně stará jako* tvá maminka.

(4) doc#38,Hartog-Nemocnice

voor ons, werkzaam in het ziekenhuis, leek hij een mythologische figuur, *even verheven en onaantastbaar als* Zeus op de Olympus.

pro nás, kteří jsme pracovali v nemocnici, byl mytologickou postavou *právě tak vznešenou a nedotknutelnou jako* Zeus na Olympu.

3. *Even* als bijwoord van tijd in de betekenis „voor enkele ogenblikken“, „een korte tijd“ – ca. 34 %

In deze grote groep bevinden zich verschillende Tsjechische synonieme equivalenten zoals (*na*) *chvíli*, *chvilku*, *chvilíčku*, *okamžik*, *moment*, *na čas*, *krátce/nakrátko* („(voor) een ogenblik/een (klein) ogenblikje, (voor) een moment/tijd, kort/voor korte tijd“). Hun gebruik is afhankelijk van de context, maar ze benoemen altijd een tijdstip, een periode of een tijdsduur.<sup>10</sup> Ook in dit geval biedt het subcorpus meer synonieme lexicale equivalenten in het Tsjechisch aan

<sup>9</sup> ADJ = het adjectief of het bijvoeglijk naamwoord. Als het Nederlandse adjectief bijvoeglijk wordt gebruikt in de functie van bijwoordelijke bepaling, verschijnt er in het Tsjechisch een bijwoord als equivalent.

<sup>10</sup> In enkele gevallen wordt een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel (*na chvíli*, *po chvíli*) gebruikt in plaats van een bijwoord (*chvilku*, *krátce*) om de betekenis „voor een kort moment“, „na een korte tijd“ uit te drukken.

dan het *Nederlands-Tsjechisch woordenboek* (Čermák & Hrnčířová 2000:376). Verg. voorbeelden (5), (6) en (7).

(5) doc#79,Nootboom-Ritualy

Hij bleef *even* liggen en voelde hoe de kleine ( tennis ? basketbal ? ) luchtgekoelde handen zijn rug streelden .

Zůstal *chvíli* ležet a cítil , jak ho drobné chladivé ruce ( tennis ? basketbal ? ) hladí po zádech .

(6) doc#45,japin-nadherna\_vada

*Even* raken zijn lippen de mijne .

*Na okamžik* se jeho rty dotknou těch mých .

(7) doc#12,Claus-Metsiersove

‘ Het is alweer toegegroeid , net als je wang , ’ zeg ik en ik kan mij niet weerhouden hem vlug op de mond te kussen , zodat ik *even* de korst der wonde raak .

„ Už to zase srostlo , jako ta tvoje tvář , “ řeknu a neodolám , musím ho letmo políbit na ústa , takže se *krátce* dotknou strupu na ráně .

4. *Even* als kwantificerend bijwoord of bijwoord van graad – ca. 13,5 %

Het bijwoord *even* in de betekenis „een weinig, een beetje“ of „nauwelijks, in lichte mate“ wordt naar het Tsjechisch meestal vertaald als bijwoord van graad *trochu/trošku* („een beetje“), *lehce* („lichtelijk“) of *letmo* („vluchtig“)<sup>11</sup> – verg. voorbeelden (8), (9) en (10).

(8) doc#37,Hart-Hnev\_celeho\_sveta

Toen ik veel later op de avond over een nevelige Havenkade naar huis liep , rilde ik steeds *even* .

Když jsem se později večer vracel domů v mlze po nábřeží , stále jsem se *trochu* třásl .

(9) doc#88,Remoortere-Hnizdo

Zuul , zegt mijn vader en zijn stem trilt *even* ,

Zuule , povídá mu táta a hlas se mu *trošku* chvěje ,

(10) doc#113,wolkers-ruze\_z\_masa

*Even* strijkt ze over zijn voorhoofd .

Pohladí ho *letmo* po čele .

<sup>11</sup> Het Tsjechische bijwoord *letmo* verschijnt als equivalent 19 keer in het InterCorp, maar niet in het *Nederlands-Tsjechisch woordenboek* (Čermák & Hrnčířová 2000:376). Het is interessant, dat het in 14 voorbeelden daarvan om vertalingen van de vertaalster Olga Krijtová gaat (waarvan 7 voorbeelden uit het boek *De aanslag* van Harry Mulisch).

De verbinding *even later* wordt meestal vertaald als *(o) chvíli/chvilku později* („een ogenblik later“), *(o) něco později* („iets later“), *po chvíli* („na een ogenblik“), *později* („later“) of *pak* („daarna“). Zie voorbeelden (11) en (12).

(11) doc#37,Hart-Hnev\_celeho\_sveta  
*Even later* riep mijn hospita :  
*O chvíli později* zavolala bytná :

(12) doc#79,Nooteboom-Ritualy  
 Zwijgend , maar met haar clownsgezicht vol nauwelijks bedwongen hilariteit , ruimde Petra de gigot af en kwam *even later* terug met een gigantisch plateau kazen en een donker flonkerende karaf .  
 Mlčky , ale s klaunským výrazem těžko potlačovaného veselí , Petra nepořádek uklidila a *po chvíli* se vrátila s obrovským podnosem plným sýrů a s temně jiskřící karafou .

Het is trouwens niet altijd makkelijk om te bepalen wat voor functie/functies het woord *even* in de Nederlandse zin vervult. Vaak moet er naar een bredere context gekeken worden. Toch blijven er enkele onduidelijke gevallen. Hiermee hangt ook de vraag samen of alle Tsjechische vertalingen in het subcorpus juist zijn, resp. of de Tsjechische equivalenten altijd echt in de context passen en of enkele equivalenten in het Tsjechisch niet overbodig zijn<sup>12</sup>. Maar deze vragen zouden door de translatologen moeten beantwoord worden. Ter illustratie van deze problematiek zie het voorbeeld (13) uit het subcorpus:

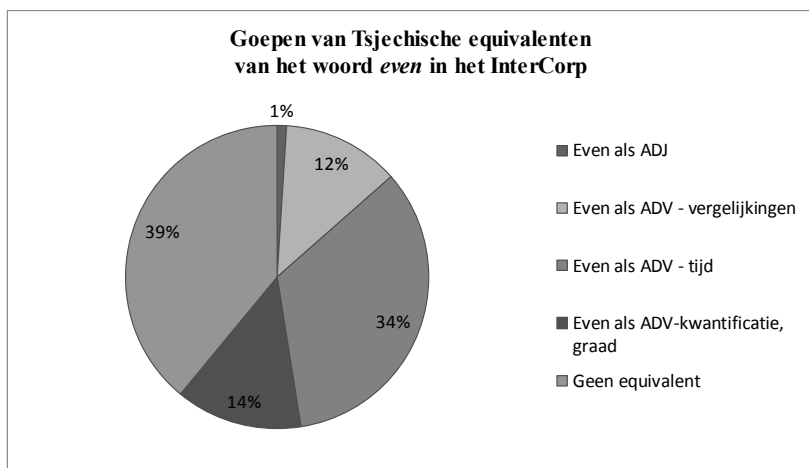
(13) doc#38,Hartog-Nemocnice  
 Waarom ga je hier niet even zitten ?  
 Proč si raději trochu nesedneš ? (letterlijk : „Waarom ga je niet liever een beetje zitten ?“)<sup>13</sup>

<sup>12</sup> Er wordt over „de taal van vertalingen“ gesproken die in de laatste twee decennia steeds meer beschreven wordt – voor meer informatie daarover en over het vertaalde Tsjechisch zie bijv. de studie van Chlumská & Richterová (2014). In dit verband zou het interessant kunnen zijn om bijv. de relatieve frequenties van Tsjechische woorden *trochu* of *na chvíli* in de vertalingen uit het Nederlands en in een vergelijkbaar corpus van originele Tsjechische teksten te vergelijken.

<sup>13</sup> In het Tsjechisch wordt de collocatie *trochu + sednout si* („een beetje + gaan zitten“) zelden gebruikt, in plaats daarvan verschijnt de collocatie *(na) chvíli + sednout si* („voor een ogenblik + gaan zitten“) vaker – geverifieerd in het Tsjechische corpus SYN2010 – toegankelijk op [www.korpus.cz](http://www.korpus.cz). Aan de andere kant wordt er een soortgelijk voorbeeld, maar met het werkwoord *lehnout si* („gaan liggen“) gegeven bij het trefwoord *trochu* in het *Tsjechisch-Nederlands woordenboek* (Máčelová-Van den Broecke & Spěváková 2005, p. 897) met een label „in de spreektaal“: „*trochu si lehnu – ik ga even/een beetje liggen*“. Volgens een moedertaalspreker Nederlands is „een beetje gaan liggen“ niet mogelijk in het Nederlands, beter is: „even/een poosje gaan liggen“.



De proportionele vertegenwoordiging van verschillende groepen Tsjechische equivalenten van het Nederlandse woord *even* wordt in de grafiek 1 aangeduid. De kleinste groep vormen de vertalingen van *even* als bijvoeglijk naamwoord, de grootste groep vormen de vertalingen van *even* als bijwoord van tijd. Grafiek 1<sup>14</sup>



In ca. 39 % gevallen is daarentegen geen Tsjechisch equivalent voor het woord *even* gevonden. Een geringer deel daarvan (ca. 1 %) maken de teksten uit die niet juist gealigneerd zijn. In de overblijvende gevallen verschijnt het woord *even* meestal in de functie van het modaal partikel<sup>15</sup>, minder vaak in de functie van het bijwoord van graad. De volgende verschijnsels zijn de aandacht waard:

1. Modaal partikel *even* + de gebiedende wijs (ca. 4,5 %)

Door middel van één of meer modale partikels wordt de gebiedende wijs in het Nederlands vaak verzacht. In de Tsjechische vertalingen komen geen modale partikels<sup>16</sup> of andere lexicale equivalenten van het „verzachtende“ modaal

<sup>14</sup> Legenda: ADJ = het adjectief of het bijvoeglijk naamwoord, ADV – het adverbium of het bijwoord.

<sup>15</sup> Of: schakeringspartikel – verg. ANS (1997:457), De Vriendt & Van de Craen (2008).

<sup>16</sup> Het Tsjechisch maakt wel gebruik van modale partikels, maar deze zijn geen lexicale equivalenten van de Nederlandse modale partikels. Ze worden in andere situaties en met een andere frequentie gebruikt. De Nederlandse lexicale equivalenten van de Tsjechische modale partikels, zoals *snad*, *možná* („misschien“), *asi*, *pravděpodobně* („waarschijnlijk“), *nejspíš* („hoogstwaarschijnlijk“), *jistě*, *zajisté* („zeker“) zouden tot bijwoorden van modaliteit geteld kunnen worden. Voor meer over de Tsjechische modale partikels zie bijv. *Mluvnice češtiny 2* (1986: 233) of *Příruční mluvnice češtiny* (Grep l. a. 1996: 359).

partikel *even* te voorschijn om de pragmatische betekenis van het woord *even* uit te drukken – verg. voorbeelden (14),(15) en (16).

(14) doc#94,Schmidt-Mici  
‘ Kom binnen en ga *even* zitten . ’  
Pojď dál a posad' se . ,, (...,,en ga zitten“)

(15) doc#35,Grunberg-Modre\_pondelk  
‘ Breng me *even* naar mijn man , ’ zei ze , als ik weg wilde gaan .  
„Vem mě k mému muži,“ poručila mi, když jsem chtěl odejít. („Neem me naar mijn man“...)

(16) doc#21,Frankova-DenikA\_Franko  
‘ Doe even open , ik ben het . ’  
„Otevřte, to jsem já.“ („Doet u open“...)

De verbinding *wacht even* wordt in het Tsjechisch ongeveer even vaak vertaald als *počkej* („wacht“) of als *počkej(te) chvíli/chvilku* („wacht (u) een ogenblik(je)“). Zie voorbeelden (17) en (18).

(17) doc#76,mulisch-procedura  
‘ *Wacht even*, ik neem de telefoon in de muziekkamer . ’  
„Počkej, vezmu si telefon v hudebním salonku . “ („Wacht“,...)

(18) doc#71,moor-seda\_bila\_modra  
‘ Wacht even . Het slot is verroest . ’  
„Počkej chvíli . Zámek je zarezlý . “ („Wacht een ogenblik“...)

## 2. Modaal partikel *even* + modale werkwoorden (ca. 8 %)

In de zinnen met modale werkwoorden wordt het modale partikel meestal in het Tsjechisch niet vertaald, zeker niet door middel van een modaal partikel – verg. voorbeeldzinnen (19)-(24).

(19) doc#17,daisne-vlak\_setrvac  
Mag ik me even voorstellen?  
Smím se představit? („Mag ik me voorstellen?“)

(20) doc#38,Hartog-Nemocnice  
‘ Zou ik u even mogen spreken? ’  
„ Mohu s vámi mluvit ? “ („Kan ik met u spreken?“)<sup>17</sup>

<sup>17</sup> In het Tsjechisch wordt een ander modaal werkwoord gebruikt.

(21) doc#73,mulisch-dve\_zeny

Je kunt toch wel even theezetten ?

‘ Můžeš snad postavit na čaj . ’ („Je kunt misschien theezetten“)

(22) doc#35,Grunberg-Modre\_pondelk

‘ Ik moet even naar de wc . ’

„ Musím na záchod . “ („Ik moet naar de wc“)

(23) doc#94,Schmidt-Mici

Wilt u uw jas niet even uitdoen ?

‘ Nechcete si odložit ? ’ („Wilt u uw jas niet uitdoen?“)

(24) doc#76,mulisch-procedura

Clara , zou je mij morgen even willen bellen ?

‘ Claro , mohla bys mi zítra zavolat ? ’ („Clara, zou je mij morgen kunnen bellen?“)<sup>18</sup>

In enkele Tsjechische vertalingen dient de conditionalis als verzachtingsmiddel – zie het voorbeeld (25) dat in het corpus is gevonden.

(25) doc#65,Loo-Dvojcata

‘ Neemt u me niet kwalijk , ’ zei ze zwakjes , ‘ ik wil me even verkleden . ’

„ Promiňte , “ řekla tiše , „ ráda bych se převlékla . “ („ik zou me graag willen verkleden“)

Modale partikels treden vaak in clusters op, maar het partikel *even* kan in reeksen partikels „alleen maar als laatste voorkomen“ (ANS 1997:1349). Dit verschijnsel werd in het InterCorp geobserveerd met behulp van de speciale functie „Collocaties“ in het zoekprogramma KonText. Ik heb eerst alle woorden die links van het woord *even* staan, geanalyseerd. Daardoor heb ik o.a. de meest gebruikte clusters met het partikel *even* gekregen: *maar even*, *wel even*, *eens even* en *toch even*<sup>19</sup> – zie de voorbeeldzinnen (26)-(29).

(26) doc#73,mulisch-dve\_zeny

Toen ik Karin alleen op de bank zag , ging ik *toch maar even* bij haar zitten .

Když jsem viděla , že Karin sedí na lavici sama , *přece* jsem si *na chvíli* přisedla

(27) doc#66,loon-otec\_a\_otec

Ik zal het nummer *wel even* voor u opschrijven . ‘

Napišu vám číslo . “

<sup>18</sup> In deze situatie (een verzoek) worden in het Nederlands en in het Tsjechisch ook andere modale werkwoorden gebruikt.

<sup>19</sup> Gerangschikt volgens de absolute frequentie in het subcorpus.

(28) doc#37,Hart-Hnev\_celeho\_sveta

„Ik heb gisteren een plaat gekocht , die wou ik jullie graag *eens even* laten horen . “  
 „Včera jsem koupila jednu desku , kterou bych vám ráda přehrála . “

(29) doc#94,Schmidt-Mici

‘ Gaat u *toch even* zitten . ’  
 „Posad'te se *přeci* , “ vybědl ho Tibbe .

Volgens de verwachtingen zijn er geen modale partikels te vinden tussen de woorden die direct achter het woord *even* (d.w.z. rechts van het woord) staan. We kunnen hier wel de vaak voorkomende collocaties van het woord *even* en een ander bijwoord aantreffen, bijv. *even later*, *even stil*.

3. Even als bijwoord van graad, van tijd of kwantificerend bijwoord

In de groep van de Tsjechische vertalingen, die geen equivalent van het Nederlandse woord *even* bevatten, is er nog iets opmerkelijks te vinden. In enkele gevallen maken de vertalers (onbewust?) gebruik van Tsjechische werkwoorden met prefixen die de betekenis „een beetje“, „in geringe maat“, „voor een korte tijd“, gewoon „even“ kunnen dragen. Tot deze voorvoegsels behoren bijv. *po-*, *u-*, *za-*, *na-*; zie de uitleg over de voorvoegsels die tot de derivatie van werkwoorden in het Tsjechisch dienen in *Mluvnice češtiny 1* (1986:394–405). Dit kan met de voorbeelden (30)-(33) uit het parallelle corpus InterCorp geïllustreerd worden:

(30) doc#12,Claus-Metsiersove

Aan de deur , dik en warm in haar wollen trui , tikt zij mij nog *even* op de schouder .  
 U dveří , zachumlaná v celé své tloušťce do vlněného svetru , mi *poklepe* po rameni .  
 (*poklepat* – „even kloppen“/tikken)

(31) doc#36,haase-pani\_plantazi

Van Santen lachte even, voor het eerst sinds de kennismaking .  
 Van Santen se *usmál* , poprvé od chvíle , kdy se seznámili . (*usmát se* – glimlachen,  
 „even lachen“)

(32) doc#79,Nooteboom-Ritualy

Even zag Inni de romige , witgele massa over de welsprekende tong heen en weer bewegen .

Inni *zahlédl* , jak se smetanová , bíložlutá hmota pohybuje po výřečném jazyku .  
 (*zahlédnout* – „even zien“)

(33) doc#76,mulisch-procedura

Terwijl ik gisteren met mijn koffer de trap af ging , op weg naar Schiphol , en nog even in de brievenbus keek , lag er een brief van de Burgerlijke Stand .

Když jsem včera scházel s kufrem ze schodů před odjezdem na letiště , *nakoukl* jsem ještě do schránky a byl v ní dopis z matričního úřadu .

(*nakouknout* – „even naar binnen kijken“)

Dankzij deze voorvoegsels hoeft de betekenis van het Nederlandse woord *even* in de Tsjechische vertaling niet helemaal verloren te gaan. Dit verschijnsel moet uiteraard nog verder onderzocht worden.

#### 4. Conclusie

De voorbeelden van het gebruik van het Nederlandse woord *even* en van zijn Tsjechische equivalenten die uit het parallelle corpus InterCorp werden geëxcerpeerd, laten enkele parallellen tussen de twee onderzochte talen zien. Het gaat vooral om het gebruik van dezelfde woordsoorten en/of van dezelfde syntactische structuren in de bovenbeschreven gevallen: 1. *Even* als bijvoeglijk naamwoord, 2. Bijwoord *even* in vergelijkingen, 3. *Even* als kwantificerend bijwoord of bijwoord van graad (in de meeste gevallen). Het woord *even* als bijwoord van tijd heeft in het Tsjechisch een reeks van synonieme equivalenten – bijwoorden van tijd of constructies voorzetsel + zelfstandig naamwoord, die de gelijke betekenis als *even* kunnen uitdrukken.

De meest opvallende verschillen tussen het Nederlands en het Tsjechisch zijn te vinden als het woord *even* de functie van modaal partikel vervult, bijv. in de Nederlandse zinnen met de imperatief of met de modale werkwoorden. In deze tamelijk vaak voorkomende gevallen worden geen modale partikels in de Tsjechische vertalingen gebruikt. De pragmatische betekenis van het modale partikel *even* die sterk van de context afhangt, wordt dan in het Tsjechisch slechts zelden gedeeltelijk gecompenseerd. Dit gebeurt bijv. door het gebruik van de conditionalis. In dit opzicht lijkt het Tsjechisch – in vergelijking met het Nederlands – een „partikelarmere“ taal te zijn, net zoals bijv. het Frans of het Engels.<sup>20</sup> In de toekomst moet er echter nog worden nagegaan of dit in het algemeen geldt: volgens verschillende grammatica's beschikt het Tsjechisch over veel partikels die uiteraard anders geclassificeerd worden en ook in andere situaties gebruikt worden dan de Nederlandse modale partikels.

Het onderzoek heeft ook bevestigd dat het parallelle corpus InterCorp meer Tsjechische lexicale equivalenten in een zinscontext aanbiedt dan het grootste verkrijgbare vertaalwoordenboek Nederlands-Tsjechisch. Bovendien kunnen we dankzij dit corpus verschillende betekenissen en functies van woord *even* beter begrijpen waarvan zowel het taalonderwijs en de translato-logie, als ook

<sup>20</sup> W. Vandeweghe (2010) geeft in de inleiding van zijn artikel over modale partikels aan: „Vanuit taaltypologie en contrastieve linguïstiek (CL) is al langer bekend dat er talen zijn die kwistig gebruikmaken van adverbiale (en andere) partikels voor het toevoegen van pragmatische betekenselementen aan de zin, en andere die dat veel minder doen. Het Nederlands en het Duits gelden binnen de West-Europese talen als ‘partikelrijke’ talen. Het ligt dan ook in de lijn der verwachtingen dat er op dit front verlies optreedt wanneer uit het Nederlands vertaald wordt naar partikelarmere talen als het Frans of het Engels...“

de contrastieve linguïstiek kunnen profiteren. Toch blijven er enkele methodologische problemen niet opgelost die het onderzoek hebben gelimiteerd en waarop ook andere linguïsten (verg. Martinková 2014, Chlumská 2014) ons attent hebben gemaakt: 1. De parallelle corpora voor twee „kleine talen“ zijn meestal niet omvangrijk en niet representatief, de gesproken taal is hier weinig vertegenwoordigd. Dit geldt ook voor het parallelle corpus InterCorp in de relatie Tsjechisch-Nederlands. Bovendien is het Nederlands in dit corpus nog steeds niet gelemmatiseerd. 2. Hoewel het corpus wel authentiek materiaal bevat, betekent dat niet, dat alles daarin altijd juist is. In parallelle corpora verschijnen ook vertaalfouten. 3. In de vertaalteksten kunnen soms „sporen“ van de originele tekst of van de vaak gebruikte vertaalwerkwijze gevonden worden („taal van de vertalingen“). Er moet ook rekening worden gehouden met het mogelijke idiolect van de vertaler (of van de auteur van de brontekst). De samenwerking van linguïsten en van translatologen is hier dus onmisbaar. 5. De ontbrekende vertaalequivalenten zouden nog nader onderzocht moeten worden en preciezer geïnterpreteerd worden met het oog op de bredere context die de parallelle corpora aanbieden.

### Literatuurlijst

- BEHEYDT, Ludo (2004): „Modale partikels en grammaticalisering.“ In: H. Bouillon (red.) *Langues à niveaux multiples: Hommage au Professeur Jacques Lerot à l'occasion de son éméritat*. Leuven: Peeters, 2004, 23–34.
- BOON, T. den & GEERAERTS, D. (2005): *Van Dale: Groot Woordenboek der Nederlandse Taal: 3 Dl.* (14e dr.). Utrecht: Van Dale Lexicografie.
- ČERMÁK, František & Alexander ROSEN (2012): The case of InterCorp, a multilingual parallel corpus. In: *International Journal of Corpus Linguistics* 13, p. 411–427.
- ČERMÁK, František & Zdenka HRNČÍŘOVÁ (2000): *Nizozemsko-český slovník. Nederlands-Tsjechisch woordenboek*. Praha: Leda.
- Český národní korpus. URL: [www.korpus.cz](http://www.korpus.cz). Geraadpleegd op 3 april 2015.
- CHLUMSKÁ, Lucie (2014): Není korpus jako korpus: Korpusy v kontrastivní lingvisticé a translatologii. In: *Časopis pro moderní filologii* 96, p. 221–232.
- CHLUMSKÁ, Lucie & Olga RICHTEROVÁ (2014): Překládavá čeština v korpusech. In: *Naše řeč* 96, p. 259–269.
- DE VRIENDT, Sera & Piet VAN DE CRAEN (2008): Schakeringspartikels in het Nederlands en het Frans. In: *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse taal- en letterkunde*. Gent: Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, p. 5–15.
- GREPL, Miroslav e.a. (1996): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- HAESERYN, Walter e. a. (1997): *Algemene Nederlandse Spraakkunst: 2 Dl.* (2e dr.) Groningen: Martinus Nijhoff.
- HILIGSMANN, Philippe & Florence NOIRET (2010): „Modale partikels in het Nederlands en hun vertalingen in het Frans“. In: De Caluwé, Johan & Jacques van Keymeulen (red.) *Voor Magda. Artikelen voor Magda Devos bij haar afscheid van de Universiteit Gent*. Gent: Academia Press, p. 281–292.
- INTERCORP – project paralelních korpusů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. URL: <http://ucnk.ff.cuni.cz/intercorp/> Geraadpleegd op 15 april 2015.

- INTERCOPR* – verze 8. URL: [http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp:historie#verze\\_8](http://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:intercorp:historie#verze_8) Geraadpleegd op 2 juli 2015.
- MÁČELOVÁ-VAN DEN BROECKE, Emmy & Dana SPĚVÁKOVÁ (2005): *Česko-nizozemský slovník. Tsjechisch-Nederlands woordenboek* (2005). Praha: 2005.
- MARTINKOVÁ, Michaela (2014): K metodologii využití paralelních korpusů v kontrastivní lingvistice. In: *Naše řeč* 97, p. 270–285.
- Mluvnice češtiny 1* (1986): Praha: Academia.
- Mluvnice češtiny 2* (1986): Praha: Academia.
- VAN DER WOUDE, Ton (1999). Smeermiddelen van de taal. Partikels in het Nederlands. *Onze Taal* 68, p. 292–295.
- VAN DER WOUDE, Ton (2002): Naar een partikelwoordenboek van het Nederlands. *Nederlandse Taalkunde* 7, p. 20–43.
- VAN DER WOUDE, T. & Johanneke CASPERS (2008): Partikels als leerprobleem in het Nederlands als tweede taal, *Internationale Neerlandistiek* 46, p. 33–45.
- VAN DER WOUDE, Ton & Johanneke CASPERS (2010): Nederlandse partikelbeschrijving in internationaal perspectief: waar zijn we eigenlijk en waar moet het toch naar toe? In: *Internationale Neerlandistiek* 48, p. 52–62.
- VANDEWEGHE, Willy (2010): Modale partikels en vertaling. In: *Internationale Neerlandistiek* 48, p. 19–30.
- VISMANS, Roel (1995): „Beleefdheid, Nederlandse modale partikels en het ‘partikkeloze’ Engels.“ In: Th. JANSSEN, P. de KLEIJN & A.M. MUSSCHOOT (red.), *Nederlands in culturele context. Handelingen twaalfde Colloquium Neerlandicum*. Woubrugge: Internationale Vereniging voor Neerlandistiek.

*Mgr. Kateřina Křížová, Ph.D.*

*Katedra nederlandistiky Filozofické fakulty Univerzity Palackého Olomouc,*

*Křížkovského 10, 771 80 Olomouc*

*katerina.krizova@upol.cz*

